

The role of urban management in urban culture and lifestyle

Naser Ebadati^{1*} | Lotfollah Forouzandeh²

1. Corresponding Author, Associate Professor, Islamic Azad University, Eslamshahr branch, Tehran, Iran and Zaminkav environment and geology research Center. Email: drebadati@yahoo.com

2. Professor, Department of Management, Tarbiat Modarres University, Tehran, Iran. Email: l.forouzandeh@modares.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article History:
Received 16 October 2024
Revised 15 November 2024
Accepted 20 December 2024
Published Online 04 January 2025

Keywords:
Lifestyle,
cultural planning,
urban management.

ABSTRACT

The significance of urban management in shaping urban culture and lifestyle cannot be understated. This article delves into the intricate relationship between urban development policies and their impact on the evolving cultural and social landscapes in cities within Iran. With the transition of city management responsibilities to non-governmental entities and public institutions, understanding its challenges and contributions becomes imperative. Utilizing a comprehensive approach that integrates articles, research studies, and library resources, this research adopts semi-structured qualitative interviews spanning the past three decades. By soliciting insights from cultural experts and urban management professionals, the study examines sociological, contextual, and behavioral determinants. The findings underscore that urban management policies both internal and influenced by global and governmental factors play pivotal roles in shaping urban culture, social services, and citizen lifestyles. The article emphasizes that a centralized approach to urban management, devoid of collaboration with relevant institutions and stakeholders, risks inefficiencies and challenges.

Cite this article: Ebadati, N. & Forouzandeh, L. (2025). The role of urban management in urban culture and lifestyle. *Urban Development Policy Making*, 1 (1), 57-72. DOI: <http://doi.org/10.22034/judpm.2025.502718.1006>

© Naser Ebadati, Lotfollah Forouzandeh
DOI: <http://doi.org/10.22034/judpm.2025.502718.1006>

Introduction

Recent cultural changes and transformations in Iran have become a primary concern for policymakers. However, understanding the precise trends and cultural shifts has often relied more on personal perceptions rather than systematic and scientific observation. Research among cultural policy experts indicates a notable ambiguity regarding the identification of urban cultural challenges, the processes of cultural policymaking, and the role of government or municipal management in these processes. This lack of clarity is reflected in the content of policies, expectations from them, and their outcomes, exposing cultural policymaking to political conflicts and inconsistencies in execution and evaluation.

In the early 1990s, influenced by urbanization, there was a shift in citizen needs that led to new cultural attitudes among many residents. Consequently, municipalities began to pay more attention to social and cultural issues. For instance, in Tehran, initiatives such as the establishment of the Hamshahri newspaper, neighborhood cultural houses, cultural centers, and cinema theaters by the municipality highlighted a growing focus on creating spaces for leisure activities and developing tourism projects. This approach gradually became institutionalized across other municipalities, particularly in major cities, with city councils increasingly addressing social and cultural issues within their planning frameworks.

Despite these advancements, the diverse cultural issues and social concerns have led to fluctuating policy directions from city councils and municipalities. Changes in council members or mayors often result in shifts in urban cultural approaches, significantly influenced by the political affiliations of each term. Unlike traditional municipal responsibilities concerning urban services and infrastructure projects, there is a lack of precise metrics to evaluate performance in the cultural domain or urban lifestyle. This gap is exacerbated by overlapping responsibilities with other relevant institutions.

This article aims to present an overview of the cultural, social functions, and urban lifestyles influenced by municipal management. It seeks to incorporate these aspects into planning and policymaking while considering global communication developments and urban transformations. The discussion will explore various dimensions of this topic comprehensively.

Proposal method

This research involves a review conducted through the collection of articles, studies, and library research, utilizing semi-structured qualitative interviews to define the structural and temporal horizons over the last three decades. With a practical approach, insights were gathered from cultural experts in the country and the field of urban management, examining the contextual and behavioral sociological factors expressed in three domains: cultural, social, and urban lifestyle.

In today's era, the rapid growth of communication and exchanges between countries, increased migrations, international travel, the presence of social networks, and transformations in media have significantly influenced citizens' lifestyles and cultural behaviors. This has led to changes and vulnerabilities in preserving authentic and desirable cultures that align with a country's patterns and values. Consequently, the control over culture and citizen behavior no longer adheres to a single model; instead, it is affected by global symbols and patterns, which may or may not align with fundamental values or may stem from specific cultural policies and orientations created for particular objectives by some state leaders. Thus, governmental management or ruling systems in the realm of culture and lifestyle face serious challenges. For effective cultural and social planning, it is essential to consider global dimensions, cultural confrontations, and transnational orientations in today's context. Khajeh Sarvi et al. (2003) emphasize that global flows of capital, goods, services, technology, communication, and information increasingly undermine states' control over time and space. Multiple identities challenge the dominance of ruling systems over historical timelines that were previously achievable through tradition and the reconstruction of national identity. In this context, the most critical issue for governments is the dynamism and rationality in formulating and implementing cultural policies.

Conclusion

A comprehensive summary of the relationship between urban management and urban culture or urbanization indicates that the cultural challenges facing urbanization are influenced by two main perspectives. Firstly, the type of approach and organizational culture of urban management, which undergoes changes during different managerial periods or policy-making frameworks, leads to significant shifts in orientations and planning. This affects the functions of urban services, construction, and environmental issues, which in turn impact the style and quality of life as well as citizen behavior. Given that contemporary urban life requires specific laws and communications, any negligence or oversight of these laws can result in numerous social, economic, and cultural anomalies. Citizens' rights and responsibilities lay the groundwork for urban behavior and culture, making it essential to strengthen the foundation of civic laws and urban culture to effectively reduce anomalies and social grievances.

On the other hand, a mismatch between plans or policies and the culture and lifestyle of the people leads to inefficiency and renders formulated and implemented plans unusable. Various factors such as political changes, international orientations, social class, social identity, cultural beliefs, and urban development alter needs and lifestyle patterns. Therefore, it is necessary for urban management to engage in cultural and social planning while monitoring its effectiveness. This involves dividing programs, determining common actions aligned with objectives, and defining boundaries of responsibilities within this domain using appropriate tools, indicators, and metrics. Otherwise, the effectiveness of these programs will be weak.

نقش مدیریت شهری در فرهنگ شهری و سبک زندگی

ناصر عبادتی^{۱*} | لطف‌الله فروزنده^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر و مرکز تحقیقات زمین‌شناسی و محیط زیست زمین‌کاو، رایانامه: drebadati@yahoo.com

۲. استاد گروه مدیریت دانشگاه تربیت مدرس تهران، رایانامه: I.forouzandeh@modares.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

درک تحولات فرهنگی در شهرها و نقش سیاست‌های توسعه شهری در ایجاد تغییرات و دگرگونی‌ها در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی و سبک زندگی از دغدغه‌های مهم حکمرانی در ایران است و با توجه به واگذاری مدیریت شهر به ساختارهای غیر دولتی و نهادهای عمومی و مردمی آسیب‌شناسی آن و نقش مدیریت شهری هدف این مقاله است. برای انجام این تحقیق با استفاده از گردآوری مقالات، پژوهش‌ها و مطالعات کتابخانه‌ای به صورت مصاحبه کیفی نیمه‌ساختاریافته به منظور تبیین ساختاری و با افق زمانی در یک مقطع تحلیلی (سه دهه اخیر) انجام گرفته است. به این منظور، با رویکرد کاربردی با اخذ نظر خبرگان فرهنگی کشور و حوزه مدیریت شهری عوامل زمینه‌ای و رفتاری جامعه‌شناختی بررسی شده و در سه حوزه فرهنگی، اجتماعی و سبک زندگی شهروندی دیدگاه‌ها احصا شد. یافته‌ها نشان داد سیاست‌گذاری‌های مدیریت شهری در حوزه‌های خدمات شهری، عمرانی، اقتصادی و به‌ویژه فرهنگی - اجتماعی به عنوان عوامل درونی پیامدها و کارکردهای متفاوتی دارد و عوامل بیرونی اثرگذار جهانی و سیاست‌های دولتی نیز در سبک زندگی شهری و شهرهای فرهنگ‌مدار اثرگذار است. از این رو، برنامه‌ریزی‌های متمرکز مدیریت شهری بدون هماهنگی و اقدامات مشترک با سایر نهادها و دستگاه‌های اجرایی مرتبط دچار پیچیدگی و با مشکلاتی همراه خواهد بود.

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۸/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵

کلیدواژه:

سبک زندگی،

برنامه‌ریزی فرهنگی،

مدیریت شهری.

استناد: عبادتی، ناصر و فروزنده، لطف‌الله (۱۴۰۳). نقش مدیریت شهری در فرهنگ شهری و سبک زندگی. *سیاست‌گذاری پیشرفت شهری*، ۱ (۱) ۵۷-۷۲. DOI:

<http://doi.org/10.22034/judpm.2025.502718.1006>

© ناصر عبادتی، لطف‌الله فروزنده

DOI: <http://doi.org/10.22034/judpm.2025.502718.1006>

۱. مقدمه

در ایران، تغییرات و تحولات پرشتاب فرهنگی در سال‌های اخیر به یکی از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاران در کشور تبدیل شده است، اما تا کنون شناخت دقیق روندهای تغییرات و درک تحولات فرهنگی بیش از آنکه مبتنی بر رصد دقیق و علمی باشد، اغلب بر دریافت‌ها و تصورات شخصی و سلیقه‌ای استوار بوده است [۱]. بررسی نظرات گروهی از نخبگان حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی نشان می‌دهد نوعی ابهام و عدم شفافیت در شناسایی چالش‌های فرهنگی جامعه شهری، چگونگی فرایند سیاست‌گذاری فرهنگی و نقش دولت و یا مدیریت شهری در این فرایند وجود دارد؛ این ابهام و عدم شفافیت خود را در محتوای سیاست‌ها، انتظارات از آن‌ها و نتایج نشان می‌دهد؛ واقعیتی که حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی را در معرض تحولات و نزاع‌های سیاسی و ناهمسویی‌ها در اجرا و ارزیابی برنامه‌ها قرار می‌دهد [۲].

اوایل دهه ۱۳۷۰ که متأثر از رشد شهرنشینی [۳] بوده، با تغییر در نیازهای شهروندان و متعاقب آن، در بخش زیادی از شهروندان نگرش‌های فرهنگی جدید ایجاد شده است. از این‌رو، توجه شهرداری‌ها به مسائل اجتماعی و فرهنگی بیشتر شده است؛ برای نمونه در شهر تهران می‌توان به تأسیس روزنامه همشهری، خانه‌های فرهنگ محله‌ها، فرهنگسراها و سینما تئاترها توسط شهرداری و توجه مستمر به موضوع ایجاد فضاهایی برای گذران اوقات فراغت شهروندان و توجه به توسعه طرح‌های گردشگری اشاره کرد [۳]. با این رویکرد به تدریج در سایر شهرداری‌های کشور به‌ویژه کلان‌شهرها به یک الگو و مأموریت نهادینه تبدیل شد و شوراهای اسلامی شهرها نیز بیش از پیش در نظام برنامه‌ریزی به مسائل فرهنگی اجتماعی پرداختند و در ساختار تشکیلاتی مدیریت شهری حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی جایگاه رسمی و برجسته‌تری پیدا کردند [۴]. ولی با توجه به موضوعات متنوع فرهنگی و دغدغه‌های اجتماعی خط مشی‌گذاری صحیح از سوی شوراهای اسلامی و نیز شهرداری‌ها مدام با فراز و فرودهایی همراه بود، به گونه‌ای که با تغییر دوره مسئولیت اعضای شوراهای اسلامی شهر و یا شهردار رویکرد به فرهنگ شهری نیز با تغییراتی روبه‌رو بوده است و این موضوع با تغییر در جناح‌های سیاسی هر دوره دستخوش تغییرات جدی می‌شد. به نظر می‌رسد به خلاف وظایف ذاتی و سنتی شهرداری‌ها در حوزه خدمات شهری و پروژه‌های عمرانی، پیشرفت و کارکردها سنجش دقیق‌تری دارد. در حوزه فرهنگی و حتی سبک زندگی شهری معیار و شاخص عملکردی دقیقی که بتواند جهت‌گیری‌های فرهنگی نشئت‌گرفته از فعالیت‌های مدیریت شهری را رصد و پایش کند، طراحی نشده و یا از ابزارها و سنججهای لازم برخوردار نیست و این مهم با تداخل وظیفه سایر نهادها و دستگاه‌های اجرایی مرتبط نیز سخت‌تر می‌شود. در برنامه‌ریزی شهری مسائل مدیریت و تصمیمات مربوط به سیاست فرهنگی در چه زمینه‌ای اتخاذ می‌شوند، متمرکز یا غیرمتمرکز؟ کدام روش ارائه خدمات فرهنگی باید پیاده شوند؛ عمل مستقیم یا برون‌سپاری فعالیت‌ها؟ چگونه منابع فرهنگی باید خرج شود؛ برای زیرساخت‌ها یا برای فعالیت‌ها؟ آیا مدیران و سیاست‌گذاران باید در سیاست‌سازی‌های خود ترجیحاتی داشته باشند؟ [۵]

در این مقاله تلاش است سیمایی از کارکردهای فرهنگی، اجتماعی و سبک زندگی شهری که شهرداری‌ها و در نگاه جامع مدیریت شهری در آن نقش دارند و یا فعالیت‌های مدیریت شهری در آن اثرگذار است ارائه شود و در برنامه‌ریزی‌ها و خط مشی‌گذاری‌ها به آن توجه کرد و متناسب با تحولات و توسعه شهری و ملاحظات ارتباطات جهانی روند تغییرات فرهنگی و اجتماعی را در نظام برنامه‌ریزی لحاظ کرد، لذا از زوایای مختلف به بحث پرداخته می‌شود.

۲. روش‌شناسی

برای انجام این تحقیق مروری با استفاده از گردآوری مقالات، پژوهش‌ها و مطالعات کتابخانه‌ای به صورت مصاحبه کیفی نیمه‌ساختاریافته به منظور تبیین ساختاری و افق زمانی در یک مقطع تحلیلی (سه دهه اخیر) انجام گرفته است و با رویکرد کاربردی با اخذ نظر خبرگان فرهنگی کشور و حوزه مدیریت شهری انجام گرفته و عوامل زمینه‌ای و رفتاری جامعه‌شناختی بررسی شده و در سه حوزه فرهنگی، اجتماعی و سبک زندگی شهروندی دیدگاه‌ها بیان شده است.

۱. فضای جهانی سبک زندگی و الگوهای فرهنگی در حال رویارویی در شهرها [۶]

امروزه با توجه به سرعت رشد ارتباطات و مبادلات بین کشورها و افزایش مهاجرت‌ها، سفرهای بین‌المللی و حضور شبکه‌های اجتماعی و تحول در رسانه‌ها باعث شده است که سبک زندگی و رفتار فرهنگی شهروندان دستخوش بسیاری از مؤلفه‌های تأثیرگذار شود و صیانت از فرهنگ اصیل و مطلوب که متناسب با الگوها و ارزش‌های یک کشور است، دچار تغییر و آسیب‌پذیری شود و فرهنگ و رفتار شهروند دیگر از یک الگوی واحد تبعیت نمی‌کند و از نمادها و الگوهای جهانی متأثر می‌شود که خواه مطابق با ارزش‌های اصولی باشند و یا برگرفته از سیاست‌های فرهنگی و جهت‌گیری‌ها و سوگیری‌ها برای اهداف خاص برخی از سرمداران کشورها ایجاد شده باشد. از این‌رو، مدیریت دولتی و یا نظام‌های حاکم در حوزه فرهنگ و سبک زندگی با چالش‌های جدی مواجه هستند و برای برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و اجتماعی ضروری است که ابعاد جهانی، تقابل فرهنگ‌ها و جهت‌گیری‌های فراملی در عصر حاضر مورد توجه قرار گیرد. تأکید دارند که جریان‌های جهانی سرمایه، کالا، خدمات، فناوری، ارتباطات و اطلاعات به طور فزاینده‌ای کنترل دولت‌ها بر زمان و مکان را تضعیف کرده است. هویت‌های متعدد، سيطرة نظام‌های حاکم بر زمان تاریخی را که از طریق به‌کارگیری سنت و باز برساختن هویت ملی میسر می‌شد، به چالش فرا می‌خوانند و در این فضا مهم‌ترین مسئله برای دولت‌ها، پویایی و عقلانیت در تدوین و کاربست سیاست‌های فرهنگی است.

چالش‌های فرهنگی وقتی در یک کشور با وضعیت قطب‌بندی در جامعه گسترش می‌یابد، با شرایط پیچیده‌تری شکل می‌گیرند و تقابل بین گروه‌های اجتماعی مختلف و سطوح شهروندان باعث آسیب به اعتماد اجتماعی و ناپایداری‌های اجتماعی می‌شوند و متعاقب آن، کج‌روی‌های فرهنگی فزونی می‌یابند و در صورت عدم تدبیر صحیح و پیامدهای آن به هم‌افزایی و همپوشانی نگرانی‌های را در عرصه‌های دیگر سیاسی و حتی اقتصادی و تقابل‌های بعدی را باعث می‌شود و جانب‌داری از گروه‌های خاص اجتماعی و یا نادیده گرفتن برخی از گروه‌ها مسیر توسعه اجتماعی و فرهنگی را خدشه‌دار و به‌تدریج اثرات آن در سبک زندگی شهروندی پدیدار می‌شود. برخی چالش‌ها حول محور اجرا متمرکز شده‌اند، آن‌هایی که به مسائل سیاست فرهنگی و یا ارتباط آن با توسعه اجتماعی مربوط می‌شوند، و چالش‌هایی در حوزه فرهنگ با ابعاد اقتصادی درگیر و سرانجام مسائل مرتبط با حوزه مدیریت و تصمیم‌سازی که در فرایند برنامه‌ریزی فرهنگی وجود دارند. در این میان، نوع نگرش به فرهنگ بسیاری از مسائل اجتماعی را در بر دارد؛ فرهنگ به عنوان مبنای توسعه، ابزار تسلط، مبنای تفاهم و گفت‌وگو و یا مبنای جنگ. نگرش‌های ملی به فرهنگ با رهیافت‌های مختلف جلوه‌های متفاوتی به فرهنگ داده است. در عرصه‌های بین‌المللی سیاستمداران از این رهیافت مدل‌های حکمرانی را تبیین می‌کنند. و این سؤالات مطرح است که آیا توسعه اجتماعی. سیاست فرهنگی باید بر اجماع تأکید کند یا اجتماعات و یا به گروه‌های اجتماعی توجه کند؟ آیا تک‌فرهنگی یا تنوع فرهنگی باید در توسعه اجتماعی و جهانی شدن، مطلوب جامعه است؟ چگونه می‌توان تنوع را محترم شمرد و در آن ارزش‌های ملی و هویت‌های دینی و احترام به نظرات و اعتقادات فرهنگی گروه‌های جامعه را در نظر گرفت و انحرافات نرم در حال شکل‌گیری را مدیریت کرد؟ اگر نقش دولت و در یک مقیاس پایین‌تر مدیریت شهری در میزان رفتار فرهنگی و همچنین، دینداری شهروندان مطلوب بودن و یا عدم موفقیت بخواهیم ارزیابی کنیم باید بگوییم که هر میزان از دینداری را که شما ببینید، فی‌نفسه قابل ارزیابی برای موفقیت و عدم موفقیت دولت و مدیریت شهری نیست. باید آن را با مرجعی مقایسه کرد. ارزیابی نقش مدیریت شهری در تغییرات فرهنگی مردم نیازمند مطالعه تطبیقی آن هم به شکل «شبه‌ترین نظام‌ها» است که کار بسیار دشواری است. در حقیقت، برای رسیدن به نتیجه‌ای معتبر در خصوص نقش شهرها و مدیریت شهری در تغییرات فرهنگی لازم است حداقل یک جامعه کاملاً شبیه به جامعه شهری ایران را مد نظر قرار دهیم که فقط و فقط در نظام حکومتی‌اش با ایران متفاوت باشد. شرایط آن کشور باید کاملاً شبیه به ایران باشد و فقط در یک چیز (در نظر گرفتن کارکرد فرهنگی و مذهبی برای مدیریت شهری و یا مدیریتی صرفاً خدماتی) با یکدیگر تفاوت داشته باشند. تقریباً شبیه به شرایط آزمایشگاهی که همه شرایط باید کنترل شود تا ببینیم فقط آن عامل در نظر گرفته‌شده تأثیر گذاشته و عامل دیگری در آن تأثیرگذار نبوده است. در این مورد نیز باید همه چیز شهرهای دو کشور شبیه باشند و فقط از حیث دولت‌هایشان با یکدیگر متفاوت باشند. دشواری آن هم در این است که یک جامعه را پیدا کنیم که از همه جهات به‌جز دولت‌اش شبیه به جامعه ایران باشد تا ببینیم بعد از چندین سال، مدیریت شهری چه نتایجی برای جامعه شهروندان به بار آورده است. در رابطه با نقش مدیریت شهری در تحولات فرهنگی اجتماعی شهر بدون یک مطالعه سیستماتیک تطبیقی هر چه بگوییم

یک تحلیل است. تحلیلی که برای محققان علوم اجتماعی نقش فرضیه را دارد، اثربخشی قطعی آن را نه می‌توانیم تأیید کنیم و نه آن را رد کنیم. همان‌طور که گفته شد، اگر در مقایسه میزان فرهنگ‌پذیری و دینداری گذشته و حال حاضر شهروندان کاهش ایجاد شده باشد، این استدلال می‌تواند وجود داشته باشد که مسئولان شهری بگویند در غیر این صورت انحرافات فرهنگی و مذهبی بیشتر خواهد بود. بنا به استدلال‌های مندرج و برخی تئوری‌ها، تحولات ساختاری مثل رشد شهرنشینی، صنعتی شدن، افزایش نسبت نیروهای متخصص دانشگاهی و... آیا موجب کاهش دینداری و تغییرات فرهنگی می‌شوند؟ و این تحول ربطی به مدیریت‌ها ندارد. به همین دلیل، برای احراز نقش دولت‌ها و مدیریت‌های شهری در تحولات فرهنگی و دینداری لازم و ضروری است که این عوامل ساختاری کنترل شوند. سازمان ملل متحد، برای ارتقای مدیریت شهری و ارتقای مردم‌سالاری، بر پاره‌ای از موضوعات و اولویت‌ها تأکید ویژه دارد که عبارت‌اند از:

- بازنگری در جایگاه و کارکردهای دولت؛
- تلاش برای تعیین راهبردهای شهر با مشارکت نهادها و شهروندان؛
- شفافیت کارکرد مالی در تمام سطوح؛
- جریان آزاد اطلاعات، به عنوان لازمه شفافیت و مشارکت؛
- تأکید بر جایگاه رهبری مدیریت شهری؛
- وجود ضابطه‌های اخلاقی - فرهنگی برای رفتار مدیریت شهری؛

۱-۲. برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی در مدیریت شهری

در مدیریت شهری فقط به گسترش و تعمیق فعالیت‌های فرهنگی خاص و اقدامات پرورشی برای شهر و شهروندان آن محدود نمی‌شود، بلکه به صورت ویژه با وظایف و کارکرد سازمان درگیر است و به دیدگاهی فرهنگی در نحوه برنامه‌ریزی نیاز دارد. بررسی‌ها نشان می‌دهد از دو وجه، توجه به برنامه‌ریزی فرهنگی در مدیریت شهری ضرورت دارد و اثرگذار است: در وجه نخست اقدامات فرهنگی، مدیریت شهری در توسعه فرهنگی شهر و جامعه مؤثر است و باعث توسعه همه‌جانبه در حوزه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و کالبدی با بستر فرهنگ خواهد شد و توسعه پایدار را نیز به دنبال خواهد داشت. در وجه دیگر برنامه‌ریزی فرهنگی باعث تسهیل در امور مدیریت شهری و نزدیک‌تر شدن به هدف مطلوب در کلیه سطوح شهری می‌شود و کاهش هزینه‌های مأموریت‌ها و اقدامات اجرایی را نیز در پی خواهد داشت [۷]. در نگرشی جامع به سیاست‌ها، برنامه‌ها و طرح‌های توسعه شهری با لحاظ اهداف یکپارچه اجتماعی و فرهنگی ضروری است در رأس سیاست‌گذاری و مدیریت شهری قرار گیرد. تحقق این اهداف، نیازمند ارزیابی نتایج و تبعات سیستم‌های شهری برای تغییرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست‌محیطی بوده و محتاج تحولات اساسی در سازمان و تشکیلات برنامه‌ریزی و مدیریت شهری است. ایجاد تعادل بین مراکز شهری بزرگ و کوچک، همکاری بین بخش‌های دولتی، عمومی و خصوصی و نیز تدوین استراتژی محلی در زمره سیاست‌های نیل به مدیریت شهری، قابل تأمل هستند.

سیاست‌گذاری فرهنگی مفهومی بین‌رشته‌ای است که از یک سو یکی از حوزه‌های رشته سیاست‌گذاری عمومی است و از سوی دیگر، از نظر ماهیت رویکردی جامعه‌شناسانه دارد و می‌تواند موضوع مطالعات شهری باشد. شهرداری‌ها در اغلب کشورهای مختلف همواره در حال سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌های فرهنگی هستند و در بسیاری از وظایف آن‌ها مأموریت و اختیاراتی لحاظ شده است که در ایران در حوزه‌های دولتی از قبل سازمان بهزیستی، شرکت‌های آب و فاضلاب، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری و انرژی [۸] دیده شده و عدم تمرکز سیاست‌گذاری نیز از مقوله‌های دیگری است که علی‌رغم قانون‌گذاری در عمل به اجرا درنیامده است. نبود صورت‌بندی مناسب مفهوم در سیاست‌گذاری فرهنگی شهری عامل سردرگمی در مواجهه با هر فعالیتی است که مدیران و کارگزاران مدیریت شهری آن را به عنوان دستورکار و برنامه فرهنگی معرفی می‌کنند. در خلق مفهومی اولیه، سیاست‌گذاری فرهنگی شهری شامل ترویج و تحکیم ایدئولوژی، توسعه شهری، ارتقای سرانه‌ها، گسترش فضاهای عمومی، سیاست‌های زمانی، صنایع فرهنگی، آموزش شهروندی و تشخیص شهری است. سرمشق سیاست‌گذاری

فرهنگی را می‌توان در دو سرمشق کلی خلاصه کرد: سرمشق آرمان‌شهر و سرمشق واقع‌گرا که در جدول ۱ به شرح ذیل بیان می‌شود.

جدول ۱. سرمشق‌های سیاست‌گذاری فرهنگی

سرمشق	آرمان‌گرا	واقع‌گرا
مبانی نظری	حکومت عهده‌دار پیاده کردن آرمان‌ها و پالودن حوزه فرهنگ عمومی است	حکومت مسئول در نظر گرفتن واقعیات و تکثر موجود در فضای فرهنگی و اجتماعی است
معیار	تعبیر ایدئولوژیک از آرمان‌ها	خواسته‌ها و تمایلات اقشار مختلف
منبع	ایدئولوژی	مصلحت‌اندیشی معطوف به مسئله
روش‌شناسی	عقل‌گرایی فراگیر مبتنی بر ارزش‌ها	تحلیل هزینه فایده، تجزیه و تحلیل عینی مشکلات
تمایزگذاری	بر مبنای حدود و ارزش‌ها	بر مبنای اجتماعی بودن
زبان	واژگان و مفاهیم از پیش تعیین شده	اصول عقلانی و اجتماعی
محدوده عمل	فراگیر حتی شاید در حوزه خصوصی	گزینش تجربی مواضع مناسب، روابط بین فردی
هدف	سعادت انسان‌ها	مصالح فردی و جمعی
روش عمل	اقدام در سطح جامعه به عنوان یک کل	آزمون و خطا و تجربه مداوم
راه درونی کردن	گردن نهادن به حدود و اوامر	عقل و محاسبه
ابزار اجرا	تبلیغ و هدایت و در صورت لزوم اجبار	تبلیغات و قوانین

۲-۲. خدمات فرهنگی و محصولات فرهنگی

روندهای مصرف کالاهای فرهنگی در شهرها ارتباط مستقیمی دارد با توسعه و تغییرات در محیط کلان. این تغییرات ممکن است در هزینه سلامتی، رشد اقتصادی، ایجاد بازار محصولات فرهنگی و یا شرایط اقتصادی اتفاق بیفتد. پژوهش‌ها نشان می‌دهد تقاضا برای تولیدات فرهنگی مردمی در برابر تولیدات فرهنگ فاخر و عالی بیشتر شده و نوع خدمات فرهنگی نیز با تغییر در ذائقه شهروندان با کاهش اثربخشی روبه‌رو شده است. همچنین، تغییرات اقتصادی تأثیرات مستقیمی بر افزایش یا کاهش تقاضای کالای فرهنگی دارد. سوم، تغییرات در سطح جمعی بیشتر از تغییرات در سطح فردی مانند تغییرات در هزینه مسکن، درآمد و ... است. و درنهایت، تغییرات در ارزش‌ها و نگرش‌ها تأثیر قابل توجهی دارد. نگاهی به سرانته مصرف منابع و پیامدهای گاه ناگواری که از این موضع شکل گرفته است نشان می‌دهد اهمیت پرداختن به این موضوع و راهکارهای مدیریت الگوهای رفتاری شهروندان و ارزیابی نوع ارائه خدمات فرهنگی در برابر منابع ناپایدار ضرورت دارد. نگاهی به آمارهای روزانه تولیدات زیاده، آلودگی‌های زیست‌محیطی، ترافیک، مصرف بی‌رویه منابع اولیه در تمام سطوح به‌خوبی نشان می‌دهد هنوز فرهنگ‌سازی در حوزه وظایف شهرداری‌ها دچار کمبود است و باید تدابیر اساسی و جدی اتخاذ شود که بخشی از آن به عهده مدیریت شهری قرار دارد. به منظور دستیابی به فضایی که بتوان به پرسش‌ها و چالش‌های فرهنگ شهری پاسخ داد، موارد زیر باید مد نظر باشد:

- روش‌های برتر تصمیم‌گیری در حوزه فرهنگ شهری؛
- روش‌های اجرای استراتژی فرهنگی در محیط‌ها و مدیریت شهری؛
- افزایش توان مدیریتی برای برنامه‌ریزی فرهنگی - اجتماعی در مدیریت شهر؛
- روش‌های مؤثر برای به‌کارگیری بهینه منابع موجود و در نظر گرفتن سهم فعالیت‌های فرهنگی در جهت مدیریت شهری پایدار؛
- هم‌پیوندی بین شهرسازی و رفتارهای فرهنگی روش‌های مؤثرتر از قبل برای حل معضلات فرهنگی و اجتماعی امروزی شهرها

۲-۳. مدیریت شهری و سبک زندگی

سبک زندگی مفهومی کاملاً برخاسته از بطن زندگی اجتماعی هر جامعه است، مفهومی که اساساً در آمیخته با آموزه‌ها، عناصر و متغیرهای فرهنگی است که همواره در جامعه بازتولید می‌شوند یا به همان سیاق قبل همچون سنت‌ها ادامه پیدا می‌کنند. گزار نیست اگر از سبک زندگی به عنوان مفهومی یاد کنیم که بسط اجتماعی گسترده‌ای در سطح جوامع انسانی دارد و از طریق فرایندهای فرهنگی در اجتماع انتقال پیدا می‌کند و اینکه متغیرهای متعدد اجتماعی که در هر جامعه تفاوت‌هایی دارد در این بسط

اجتماعی دخالت دارند. عوامل متعددی همچون سن، جنس، طبقه اجتماعی، هویت اجتماعی، باورهای فرهنگی، گسترش تکنولوژی و... نوع نیازها و الگوهای زندگی را با تغییراتی مواجه می‌سازند؛ امری که امروزه می‌توان در سطح شهر تهران آن را به صورت ملموس مشاهده کرد. سبک زندگی شهرنشینان امروز تهران به واسطه حضور این متغیرها تفاوت اساسی با گذشته پیدا کرده است، به گونه‌ای که با استانداردهای آن در سطح جهانی مغایرت‌هایی دارد.

اهمیت سبک زندگی بر اساس سیاست‌های کلی نظام جمهوری اسلامی ایران و تأکیدی که مقام معظم رهبری در خصوص آن دارند، در کنار الزامی که از تحلیل رفتن منابع ناپایدار شکل گرفته است ایجاب می‌کند که روند سیاست‌گذاری در مدیریت شهری به عنوان نهادی محلی در حوزه سیاست‌گذاری، تفاوت‌هایی با گذشته داشته و اهداف جدی‌تر را در این خصوص دنبال کند. در دوره‌های گذشته مدیریت شهری همواره تلاش می‌شد که لوازم توسعه حیات شهری بر مبنای شکل‌گیری زیرساخت‌هایی دنبال شود که بیشتر ابعاد سخت‌افزاری را دنبال می‌کردند هرچند که این بیان به معنای انکار فعالیت‌های نرم‌افزاری نیست که انجام شده است. اما در اولویت قرار دادن فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی در کنار فعالیت‌های عمرانی و زیربنایی می‌تواند به عموماً راهکارهای مهمی پیش روی مدیریت شهری در زمینه سبک زندگی به حساب آید. شهر تهران با جمعیتی حدود ۱۲ میلیون نفر و با ترکیبی به نسبت جوان، به عنوان بزرگ‌ترین مصرف‌کننده منابع ناپایدار طبیعی به حساب می‌آید که همواره هزینه‌های سرسام‌آوری را به جامعه تحمیل می‌کند. در نگاهی دیگر ملاحظه می‌شود که سبک زندگی درآمخته با کیفیت زندگی شهری نیز است و امروزه کیفیت زندگی شهری، کلیدی‌ترین مفهوم در برنامه‌ریزی شهری محسوب می‌شود. بر این اساس، در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته برنامه‌ریزان در تلاش برای نمایش سطوح کیفیت زندگی در سطوح مختلف جغرافیایی هستند تا از این طریق بتوانند راهکارهای بهینه‌ای را برای بهبود کیفیت زندگی نواحی عقب‌مانده بیابند و سبک زندگی شهروندان را نیز در همسویی با آن ریل‌گذاری کنند.

همان‌طور که گفته شد، شهر به عنوان بستر زیست بشر نقش اساسی در احساس رضایتمندی دارد و در واقع شکل‌دهنده سبک زندگی انسان و تعیین‌کننده کیفیت زندگی اوست، اما رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و پیچیدگی ماهیت مسائل شهری موجب شده تا تأکید و توجه مدیران و برنامه‌ریزان بیش از هر زمان دیگر به سطوح پایین و ملموس کیفیت زندگی شهروندان معطوف شود، به طوری که امروزه کیفیت زندگی، یکی از دغدغه‌های اصلی مدیریت شهری شده است و سبک زندگی و مؤلفه‌هایی از این نوع در رضایتمندی و حس رفاه شهری و کیفیت آن ارتباط معناداری دارد.

وجود مشکلاتی مانند حمل‌ونقل فرسوده، کمبود منابع شهر، اتلاف وقت شهرنشینان در ترافیک، فرصت‌های کم و موقعیت‌های شغلی نامناسب، آسیب‌های اجتماعی، تغذیه ناسالم، کمبود امکانات فرهنگی و اجتماعی، کمبود امنیت و... زندگی در شهرها را با مشکلات فراوانی مواجه کرده است و شهروندان به‌ناچار سبک زندگی خود را در زندگی شهری با توجه به نیازها و زیرساخت‌های شهر تنظیم می‌کنند. بر این اساس، لزوم توجه به ارتقای کیفیت زندگی در شهرها بیش از گذشته نمایان است.

بر اساس مطالعات بسیاری از محققان، متغیرهای رضایت از کیفیت کالبدی - محیطی محلات بیشترین تأثیر را بر بالا رفتن کیفیت زندگی در محلات شهری [۹ و ۱۰] دارد. بر همین اساس، می‌توان گفت که سنجش‌های محیطی و رضایت از آن نیز به عنوان جزئی از کیفیت زندگی و بلکه مهم‌ترین شاخص آن است [۱۱]. از سوی دیگر، عدم شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی مردم در قلمروهای گوناگون بشری، نه تنها پیامدهای غیرمنتظره و ناگواری را به دنبال خواهد داشت، بلکه با کاهش میزان رضایتمندی از زندگی در میان افراد، جامعه، نیروی انسانی مولد و توانمند خود را نیز طی زمان از دست خواهد داد. در علوم شهری دانش نقش **معماری و شهرسازی در ارتقای کیفیت زندگی شهری** طراحی شهری وظیفه ایجاد و ارتقای کیفیت فضاهای شهری است. در اینجا گذر، معبر، خیابان و کوچه احداث شده، اما کیفیت فضا این خیابان را با آن خیابان متفاوت می‌کند، اگر فضا واجد کیفیت و متناسب با سطح فرهنگی شهروند باشد، این فضا شهروندان را می‌تواند بیشتر در خود نگه دارد. به همین دلیل می‌بینیم برخی از معابر و فضاهای شهری همیشه در تمام ساعت‌های شبانه‌روز شلوغ است چون رابطه بهتری با روح و روان شهروندان برقرار می‌کند و ملاحظه می‌شود مؤلفه‌های معماری و شهرسازی تنگاتنگ در فرهنگ شهروندی و الگوهای رفتاری آن‌ها به شدت تأثیرگذار است و این امر در سیاست‌های بازآفرینی شهری به عنوان یکی از راهبردهای اساسی مورد توجه قرار گرفته است.

سیاست‌های توسعه شهری، باعث ایجاد تغییرات و دگرگونی‌هایی در حوزه‌های اجتماعی می‌شود. این تغییرات در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در مواردی ملموس و بی‌واسطه است، زیرا هدف اجرای پروژه‌های عمرانی، دستیابی به تغییرات و دگرگونی‌های مشخصی در این حوزه‌ها است. در اجرای هر پروژه و اعمال هر سیاستی، اهداف مشخصی وجود دارد و انتظار می‌رود اجرای پروژه و پیامدهای حاصل از آن، منجر به حل مسئله و ارتقای کیفیت زندگی اعضای جامعه هدف شود. اجرای پروژه‌های عمرانی و اقتصادی به دو صورت با فرهنگ ربط پیدا می‌کند:

الف) عدم تناسب طرح یا سیاست با فرهنگ و شیوه زندگی مردم، باعث ناکارآمدی و غیرقابل استفاده ماندن طرح اجرا شده می‌شود.

ب) اجرای پروژه‌های اقتصادی و اعمال سیاست‌های توسعه شهری، بر فرهنگ مردم بومی و محلی تأثیر می‌گذارد و باعث دگرگونی در متغیرهای فرهنگی آنان می‌شود. این تغییرات طیفی از ارزش‌ها و باورهای مردم تا از بین رفتن منابع و زیرساخت‌های فرهنگی را در بر می‌گیرد؛ حتی اگر افراد جامعه در برابر این تغییرات واکنش و مقاومتی نشان ندهند. برای مثال، تبدیل واحدهای مسکونی به آپارتمان در شهرها بدون مقاومت مردم انجام شد، اما یکی از نتایج منفی این تغییر، از بین رفتن فرهنگ محله‌ای و تغییر ارزش‌های همسایگی در جامعه بوده است. بنابراین، پروژه‌ها و طرح‌های اقتصادی از یکسو در زمینه فرهنگی معینی اجرا می‌شوند و تحت تأثیر آن قرار دارند و از سوی دیگر، بر فرهنگ موجود تأثیر می‌گذارند و شیوه زندگی افراد جامعه را تغییر می‌دهند.

به منظور مدیریت و کاهش اثرات سوء توسعه شهری بر رفتار و فرهنگ و سبک مناسب زندگی شهری، تهیه پیوست فرهنگی و پیش‌بینی پیامدهای مثبت و منفی طرح‌ها و پروژه‌های شهری است. پیوست فرهنگی در واقع مجرای است که از طریق آن پیشرفت کشور بدون آسیب رساندن به هویت فرهنگی و بومی و بدون تغییر ارزش‌های فرهنگی و دینی صورت می‌گیرد. اگرچه جهت‌گیری پیوست فرهنگی به سمت حفظ ارزش‌ها و میراث فرهنگی است، اما در همان حال زمینه‌ساز اجرای موفق و صحیح پروژه‌های عمرانی نیز خواهد بود. تعیین، پیش‌بینی، ارزیابی و آگاه‌سازی درخصوص تأثیرات احتمالی فعالیت‌ها یا سیاست‌ها بر زندگی شهروندان، نهادها و منابع فرهنگی. از طریق پیوست فرهنگی با هدف حذف تأثیرات مخرب و افزایش نتایج مثبت، یافته‌ها و نتایج را در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی وارد می‌سازد. اجرای پروژه‌های سازگار با فرهنگ بومی و توجه به ویژگی‌های روان‌شناختی و فرهنگی افراد جامعه از مؤلفه‌های مهم موفقیت اجرای پروژه است. و در نظام جمهوری اسلامی ضمن اینکه حفاظت از میراث فرهنگی در پیوست فرهنگی اولویت دارد، حفظ شیوه زندگی دینی هدف اصلی است. نظام اسلامی از ابتدای انقلاب در تلاش بوده است تا فرهنگ عمومی جامعه را به سمت دینی تمدن سوق دهد، در نتیجه پروژه‌های اقتصادی و توسعه‌ای باید با ملاحظات فراهم ساختن این زمینه در جامعه اجرایی شوند.

۲-۴. فرهنگ شهروندی و فقر شهری

فقر شهری (Urban Poverty) در سال ۲۰۰۷، برای نخستین بار جمعیت شهری و روستایی جهان برابر شد. رشد جمعیت شهری افزایش می‌یابد و پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۳۰ به بیش از پنج میلیارد نفر برسد. برآوردها نشان می‌دهند بخش عمده این افزایش در کشورها در حال توسعه تحقق خواهد یافت و قاره‌های آسیا و آفریقا بزرگ‌ترین جمعیت شهری را خواهند داشت. رشد شهری به دو عامل نسبت داده می‌شود [۱۲]: نخست رشد طبیعی جمعیت و در مرتبه بعد، مهاجرت‌های روستاشهری. توسعه شهری در حفظ رشد اقتصادی نقش مهمی داد که این عامل می‌تواند بر کاهش فقر تأثیر مهمی داشته باشد [۱۲]. صرفه‌جویی‌های اقتصادی ناشی از مقیاس می‌تواند جاذب سرمایه‌گزاران و کارفرمایان اقتصادی باشد که برای رشد کل اقتصاد مفید باشد. در عین حال شهرها می‌توانند موقعیت‌هایی برای بسیاری از افراد به‌ویژه گروه‌های کم‌درآمدی که جذب بازار کار بیشتر می‌شوند و در دسترس بودن خدمات و برای برخی نیز گریز و فاصله گرفتن از محدودیت‌های اجتماعی و سنت‌های فرهنگی نقاط روستایی به شمار می‌رود [۲].

در عین حال زندگی شهری می‌تواند با تراکم جمعیت بیش از اندازه، ازدحام جمعیت، بیکاری و نبود شبکه‌های اجتماعی،

نابرابری شدید و حتی مشکلات اجتماعی مانند بزهکاری و خشونت همراه شود. بسیاری از افرادی که مهاجرت از فرصت‌های موجود در مناطق شهری بهره‌مند می‌شوند در حالی که برخی نیز به دلیل مهارت کم ممکن است از دیگران عقب بمانند و دچار چالش‌های روزمره زندگی شهری شوند. بسیاری از مشکلات مرتبط با فقر شهری ناشی از پیچیدگی استفاده از منابع، تنگناهای ظرفیتی، سیاست‌های ناکارآمد بخش دولتی در سطوح مرکزی و محلی و نبود برنامه‌ریزی برای رشد شهری و مدیریت آن است. به رغم وجود پیش‌بینی‌های جمعیتی درباره رشد فراینده اکثر شهرهای کشورهای در حال توسعه، چالش‌های فقر شهری و در سطح وسیع‌تر مدیریت شهری در بسیاری از شهرها تشدید خواهد شد اگر اقدامی تهاجمی در قبال آن‌ها اتخاذ نشود. نکته مهم این است که بسیاری از این گروه ساکن نقاط شهری کوچک هستند که شدت فقر در آن‌ها در مقایسه با شهرهای بزرگ به مراتب بیشتر است و با تداوم توسعه شهری پیش‌بینی می‌شود که شمار کم‌درآمدان شهری افزایش یابد و فقر به پدیده‌ای شهری بدل شود. پژوهش‌های بسیاری درباره فقر شهری در کشورهای گوناگون در سطح محلی و ملی انجام شده است. اطلاعات دقیقی نیز عرضه می‌کنند، ولی اکثر آن‌ها نمی‌توانند سیر تحول آن را در امتداد زمان بیان کنند تا از این رهگذر بتوان به شناخت ضعف‌ها و قوت‌های سیاست‌هایی پی ببرند که در این زمینه اتخاذ می‌شود.

فقر شهری پدیده‌ای چندوجهی یا علیتی است که ارتباط تنگاتنگی با شاخص‌های اجتماعی و فرهنگی دارد. کم‌درآمدهای شهری با محرومیت‌های اجتماعی فرهنگی و محیط زیستی بسیاری مواجه هستند و می‌توان از مهم‌ترین موارد زیر را نام برد:

- دسترسی محدود به فرصت‌های اشتغال و تأمین درآمد پایدار؛
- تعارض فرهنگی و قومیت‌های مختلف و سبک زندگی خاص؛
- وضعیت نامناسب مسکن و خدمات شهری و همچنین، وضعیت نامطمئن حق سکونت؛
- محیط‌های غیر بهداشتی و گاه همراه با خشونت و نزاع و درگیری؛
- نبود یا محدود بودن سازوکارهای حمایت اجتماعی؛
- دسترسی محدود به فرصت‌های آموزشی و نداشتن تندرستی کافی در نتیجه فقر شهری فقط دلالت بر گردآوری مجموعه‌ای از مشخصه‌ها ندارد، بلکه مبین وضعیت ناستواری از حیث آسیب‌پذیری و قرار داشتن در معرض مخاطرات است.

۳. نتایج

برای شناخت فقر شهری می‌توان از دو چارچوب تحلیلی استفاده کرد:

(الف) چارچوب پویای فقر (آسیب‌پذیری و مالکیت دارایی)؛

(ب) مشخصه‌های چندگانه فقر و بررسی پیامدهای انباشتی آن‌ها [۱۳].

از سوی دیگر، فقر شهری به دو شیوه دیگر نیز تعریف می‌شود: به مثابه استاندارد مطلق مبتنی بر حداقل درآمد لازم برای حفظ سلامتی و زندگی با حداقل راحتی و همچنین، به مثابه استانداردهای نسبی که مبتنی بر استاندارد زندگی که در کشوری تعیین می‌شود [۸]. برای نمونه خط فقر در ایالات متحده از دولت فدرال تعیین می‌شود و مبتنی بر درآمد سالانه‌ای است که سه برابر هزینه رژیم غذایی مغذی است که وزارت کشاورزی ایالات متحده محاسبه می‌کند. شیوه تعریف فقر به ماهیت سیاست اجتماعی متمرکز بر کاهش فقر نیز شکل می‌دهد. این شیوه‌های فقر را به مثابه استاندارد زندگی در مقطع معینی از زمان تعریف می‌کند. بنابراین فقر دلالت بر محدود بودن گزینه‌های پیش روی افراد، سطح پایین زندگی و پویایی اجتماعی محدود دارد و در عین حال می‌توان آن را به مثابه آسیب‌پذیری نیز در نظر گرفت، تعریفی که می‌تواند از تعریف پولی و موقت نیز فراتر رود [۵]. فقر شهری را می‌توان بازتاب تمرکز جغرافیایی اجتماع‌های گروه‌های کم‌درآمد دانست. بنا به رویکرد بانک جهانی به برنامه کاهش فقر برای سنجش و ارزیابی فقر شهری پنج نام‌گر اصلی به نام‌های درآمد، سلامت و تندرستی، خدمات آموزشی، حق نگاه داشت محل سکونت یا امنیت نحوه تصرف، و تواناسازی به معنای امکان تأثیرگذاری بر نهادهای تصمیم‌ساز و تصمیم‌گیر مطرح شده‌اند. هر یک از این متغیرهای از طریق متغیر واسطه‌ای و نام‌گرها نشان‌دهنده تأثیر یا پیامد منتهی می‌شوند. متغیرها و یا سنجه‌هایی قابل اندازه‌گیری به تفکیک سطوح ملی شهری و درون‌شهری منتهی می‌شود. این متغیرها در تمامی کشورهای توسعه‌یافته یا در حال توسعه کاربرد مشابهی الزاماً ندارند، بلکه مجموعه‌ای از مشخصه‌های مرتبط با فقر شهری را معرفی می‌کند

که بنا به تولید ناخالص داخلی یا درآمد سرانه کشورها کاربردها اصلی یا فرعی پیدا می‌کنند. همین امر در مقیاس درون‌کشوری یا درون‌شهری می‌تواند صادق باشد.

فقر شهری را می‌توان از دو جنبه مشخصه‌های پولی و غیر پولی نیز بررسی کرد. از جنبه مشخصه‌های پولی، دو متغیر هزینه و درآمد خانوار نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. مقدار هزینه خانوار نشان‌دهنده سطح معیشت و مصرف نیز هست. از جنبه مشخصه‌های غیر پولی می‌توان به متغیرهای آموزش یا تحصیلات، تندرستی، نیازها یا خدمات پایه و در نهایت تواناسازی که بیانگر میزان تأثیرگذاری اجتماع محلی بر نهادهای خدماتی و مدیریت شهری است. از همین رو در شهرهای بزرگ برای یافتن دامنه فقر شهری می‌توان از متغیرهایی مانند هزینه که معرف سطح مصرف خانوار است استفاده کرد. و حتی موضوع فقر فرهنگی نیز منبعث از فقر شهری خواهد شد و تغییرات فرهنگی و اجتماعی با سنجش فقر شهری نیز در ارتباط و بر یکدیگر اثرگذار هستند. در شهرهایی که عملکرد مدیریت شهری و یا سایر شاخص‌های اقتصادی شهری زمینه تورم و گرانی زندگی را نسبت به سطح درآمد شهروندان آن شهر ایجاد می‌کند، تغییرات اجتماعی و فقر فرهنگی نیز به تدریج ظاهر می‌شود و به دلیل نیازهای اصلی معیشتی از قبیل تأمین غذا، سرپناه و... هزینه‌های مرتبط با رفاه، غنی‌سازی اوقات فراغت و حضور در مراکز فرهنگی و ارتقای آموزش‌های مورد نیاز حذف می‌شود و روند تغییرات فرهنگی به سمت فقر فرهنگی پیش می‌رود.

با توسعه فقر شهری، محله‌های فرودست شهری نیز به تدریج گسترش می‌یابند. اصطلاح محله‌های فرودست شهری بر طیف گسترده‌ای از سکونتگاه‌های گروه‌های کم‌درآمد با وضعیت نامناسب زندگی دلالت دارد. بنا به تعریف برنامه اجلاس جهانی توسعه جهانی وضعیت نامناسب مسکن تجلی بارزی از فقر به شمار می‌آید.

ساده‌ترین تعریف این اصطلاح دلالت بر مناطق پرجمعیت شهری دارد که مشخصه آن‌ها واحدهای مسکونی پایین‌تر از حد استاندارد و فاقد بهره‌مندی از خدمات کافی است. این تعریف بر ویژگی‌هایی از قبیل تراکم زیاد جمعیت، مسکن غیر استاندارد و نامتعارف (از حیث ساختار و خدمات)، و درهم‌ریختگی ناشی از فقر و عدم خدمات‌رسانی تأکید دارد. دو معیار نخست کالبدی و فضایی هستند، در حالی که سومی جنبه اجتماعی و رفتاری دارد و پیامدهای آن بر فرهنگ شهری و مؤلفه‌های اجتماعی اثر می‌گذارد.

در عین حال این اصطلاح به سکونتگاه‌های غیررسمی گسترده گفته می‌شود که در شهرهای کشورهای توسعه‌یافته به سرعت به نماد فقر شهری تبدیل می‌شوند. لذا گسترش این مناطق در شهرها و یا حاشیه شهرها فقط مربوط به مهاجرت افراد از سایر شهرها و مناطق روستایی نیست، بلکه امروز در کلان‌شهرها به دلیل گرانی و رشد فقر شهری خروج از متن شهر و ناتوانی در هزینه‌های زندگی برخی از شهروندان را به حاشیه شهر می‌راند و کارکرد فرهنگی و شرایط اجتماعی جدید در شهروندان می‌تواند تغییرات فرهنگی و سبک زندگی را ایجاد کند. در اینجا محرومیت اجتماعی فضایی دلالت بر فرایندهایی دارد که به حاشیه‌رانی جغرافیایی افراد منجر شده و این امر به دلیل مکانی است که در آن زندگی می‌کنند. ناتوانی آنان در دسترسی کارآمد به تسهیلات و منابعی است که رفاه را بهبود می‌بخشد. این‌گونه شهروندان اغلب دچار وضعیت نامساعد و مخمسه‌ای هستند تنها به دلیل هویت و اصلی شان که از حیث کالبدی معرف وضعیت شهری ناشی از حضور در اسکان غیر رسمی است. در سنجش‌های دیگر، عدالت محیطی به معنای مناسبات پویا بین فقر، خدمات اکوسیستمی و آلودگی است. ساکنان فقیر شهری و آسیب‌پذیر وضعیت نامناسبی از حیث تأثیرهای محیطی دارند. این رویکرد در پی تواناسازی اجتماعی و قانونی گروه‌های کم‌درآمد و رویکردهای جدید در زمینه حفظ پایداری کیفیت زندگی حفظ نسل‌های آینده است. و از این حیث نیز ملاحظه می‌شود که حکمرانی نامطلوب مدیریت شهری می‌تواند از زوایای مختلف در سبک زندگی و رفتار شهروندان نقش داشته باشد.

به اعتقاد برخی از پژوهشگران مناطق حاشیه‌نشین غالباً با فرهنگ فقر همراه هستند و ساکنان این مناطق که عمدتاً از مهاجران هستند، به لحاظ سوابق قومی و محدودیت در تحرک اجتماعی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی پایین، با ساکنان سایر مناطق شهری متفاوت‌اند.

فقدان خلوت و حریم خصوصی در خانواده‌های حاشیه‌نشین به گونه‌ای است که هر محدوده در دسترس و کنترل همه اعضای خانواده است، شکاف زیاد بین اعضای خانواده، رقابت و کشمکش برای دستیابی به لوازم زندگی به دلیل کمبود آن‌ها، احساس بی‌ارزشی، تحقیر، درماندگی، سرشکستگی، سرگردانی و عدم هویت، ناتوانی در فرو خوردن خشم خود، و سایر احساسات زمینه را برای رفتار بزهکارانه در جوانان به وجود می‌آورد. ماجراجویی، پرخاشگری و تن دادن به احساسات و امیال آنی از ویژگی‌های فرهنگ فقر است که بر مناطق حاشیه‌نشین حاکم است.

محیط‌های نامأنوس شهری برای مهاجرانی که از فرهنگ خود جدا شده‌اند و انتخاب حاشیه شهرها به عنوان محل سکونت و قرار گرفتن در شرایط خاص زندگی شهری به همراه فقر اقتصادی انحرافات اجتماعی را افزایش می‌دهد. دوگانگی یا چندگانگی فرهنگی حاکم بر مناطق حاشیه‌نشین بازتاب شیوه زندگی طبقات پایین اجتماعی است که معمولاً به عنوان فرهنگ فقر شناخته می‌شود و یکی از عوامل مؤثر در رفتار بزهکارانه و مجرمانه است. معمولاً دار و دسته‌های بزهکار در اجتماعات خرده‌فرهنگی، جایی که شانس کسب موفقیت از راه‌های قانونی کم است، رشد می‌یابند. برخورد هنجارها در خرده‌فرهنگ‌های متفاوت شرایط را برای رفتار بزهکارانه آماده می‌سازد. در این مورد، معمولاً خرده‌فرهنگ‌های ساکنان مناطق حاشیه‌نشین، که پایگاه اقتصادی - اجتماعی پایینی دارند با فرهنگ عمومی کلان‌شهرها در تضاد قرار می‌گیرند [۱۱]. بی‌اعتنایی نسبت به سازمان‌ها و نهادهای دولتی، به‌ویژه پلیس، ازدحام جمعیت، نداشتن کار مطمئن و دائمی و زیاد بودن تعداد اعضای خانواده از ویژگی‌های مهم اقتصادی و اجتماعی مناطق حاشیه‌نشین است که زمینه را برای رفتار بزهکارانه و مجرمانه فراهم می‌سازد. به دنبال حاشیه‌نشینی و آلونک‌نشینی و توسعه محلات فقیرنشین و محلات کثیف، خرده‌فرهنگی در این شهرهای بزرگ رشد پیدا می‌کند، اعتقاد به قضا و قدر، توجه به زمان حال و علاقه به مسائل و امور عینی، ماجراجویی، تن دادن به احساسات و امیال را از مظاهر آن دانسته‌اند، نشان دادن پرخاشگری وسیله‌ای است برای بیرون ریختن احساسات که موجب می‌شود کسانی که در فرهنگ فقر به سر می‌برند کمتر دچار خودخوری و سرکوفتگی احساسات شوند. احساس همبستگی و تعلق گروهی در یک محله خاص فقیرنشین وقتی به حداکثر می‌رسد که افراد ساکن در محله دارای پیوندهای خویشاوندی مانند دسته‌ها و انجمن‌های متشکل از داوطلبان محلی به امور مردم رسیدگی کنند و مردمان محله مجبور باشند از حریم و منافع خود حفاظت و دفاع کنند. این احساس محلات فقیرنشین شهر را از بخش‌های دیگر شهر متمایز می‌کند. وجود خرده‌فرهنگ‌های گروهی و صنفی دیگر نیز در درون شهرها می‌تواند به محل تمرکز آن گروه‌ها و ویژگی و خصلت‌های روان‌شناسی خاصی بکشد و آن‌ها را از سایر محلات متمایز سازد [۱۴]. در نگاهی دیگر، حاشیه‌نشینان به عنوان قشری که با عنوان «نه شهری، نه روستایی» مشخص می‌شوند از لحاظ فرهنگی دارای فرهنگ روستایی هستند ولی خود را شهری می‌دانند. به بیان دیگر، این افراد فرهنگ اولیه خود را بدون اینکه فرهنگ ثانویه را جایگزین کنند، از دست داده‌اند و یا در عالم برزخ قرار گرفته‌اند.

برای کنترل اجتماعی و مدیریت فرهنگی در سطح جامعه شهری دو بخش وجود دارد که عبارت‌اند از:

۱- **کنترل درونی:** منظور این است که افراد و گروه‌های اجتماعی در جامعه با میل و رغبت نسبت به رعایت هنجارها و ارزش‌ها در الگوهای رفتاری اهتمام داشته باشند و در خفا و ظاهر از رفتارهای ناهنجار اجتماعی دوری داشته باشند و در آموزه‌های دینی از آن به عنوان **تقوی** یاد می‌شود.

۲- **کنترل بیرونی:** منظور سازوکارها و مکانیسم‌هایی هستند که نسبت به رفتار افراد و گروه‌های اجتماعی نظارت و کنترل دارند که این سازوکارها در دو بخش قابل تبیین هستند:

الف) کنترل و نظارت عمومی (غیر رسمی): منظور نظارت وجدان جمعی اعم از نظارت مردم از طریق نگاه‌ها، مراقبت همسایگان، افکار عمومی، عدم تأیید اجتماعی و... بر رفتار افراد است و در منظر اسلام این نظارت «امر به معروف و نهی از منکر» است.

ب) کنترل رسمی: کنترل و نظارت بر رفتار افراد و گروه‌ها و تنظیم این رفتارها در حوزه قانون و مقررات مدون توسط دستگاه‌های رسمی همچون پلیس، دستگاه قضایی و... است.

۴. بحث

همان‌طور که در مباحث اشاره شده و درک می‌شود، در چند دهه اخیر همراه با تشدید روند جهانی شدن، گسترش ارتباطات و پیدایش جامعه شبکه‌ای، شیوه زندگی شهری بسیار پیچیده‌تر و متنوع‌تر شده است. رشد سریع شهرنشینی در جهان، به‌ویژه در کشورهای جهان سوم، از یک سو فرهنگ‌های مختلف جهان را با هم مرتبط کرده است، و از سوی دیگر مرزهای فرهنگی میان جوامع شهری و روستایی را در هم ریخته است. در نتیجه، مسائل و پدیده‌هایی در حیات اجتماعی دنیای معاصر به ظهور رسیده که به پیدایش مفاهیم و مطالعات جدید انجامیده است در بازتعریفی دیگر، منظور از فرهنگ شهرنشینی مجموعه‌ای از ارزش‌ها، هنجارها، نهادها، فضاها، امکانات، مقررات و آدابی است که به زندگی در جامعه شهری نظم و تعادل می‌بخشد. از این منظر فرهنگ شهرنشینی امروزه بخش مهمی از فرهنگ عمومی هر جامعه را تشکیل می‌دهد که کیفیت آن نقش اساسی در فرایند توسعه پایدار، کیفیت زندگی، سلامت و شادابی عامه مردم دارد. از سوی دیگر، تبدیل ساکنان شهر به شهروندان تمام‌عیار مستلزم ایجاد و گسترش فرهنگ شهرنشینی است و از این‌رو رویکردهای فرهنگی در شهرها متناسب با ویژگی‌های منطقه‌ای و قومی با هم متفاوت بوده و ارائه یک الگو برای شهرهای مختلف به نظر دارای اشکال است، ولی می‌توان رویکردهایی همگرایی برای کلان‌شهرها که با کارکردهای و مسائل مشابهی روبه‌رو هستند در نظر گرفت و در مقیاس سیاست‌ها و برنامه‌های عملیاتی برای هریک اقدامات مجزایی برنامه‌ریزی کرد.

جدول ۲. پدیده‌های مرتبط با آسیب‌های فرهنگی، اجتماعی و شرایط زندگی شهری و مناطق فرودست

ردیف	نوع آسیب اجتماعی و انحراف‌های فرهنگی	مسئله اجتماعی	آسیب اجتماعی	انحراف اجتماعی	جرم اجتماعی
۱	فقر	*			
۲	بیکاری	*			
۳	اعتیاد	*	*	*	*
۴	طلاق	*	بینابین		
۵	فرار از منزل	*	بینابین	بینابین	
۶	تکدی‌گری	*	*		*
۷	کودک کار و خیابانی	*	*		
۸	همسرآزاری	*	*	*	بینابین
۹	کودک‌آزاری	*	*	*	بینابین
۱۰	فحشا و روسپیگری	*	*	*	
۱۱	آسیب‌های نوپدید و فرقه‌گرایی	*	*	بینابین	بینابین
۱۲	فرار مغزها و مهاجرت نخبگان	*			
۱۳	نابرابری و تبعیض	*			
۱۴	مزاحمت خیابانی	*	*	*	*
۱۵	خودکشی	*	*	بینابین	
۱۵	فضای مجازی و بازی‌های انیترتی	*			
۱۶	خشونت و خشم	*	*	*	
۱۷	پوشش و رفتار اجتماعی، متهاجرین خیابانی	*	*	بینابین	
۱۸	نزاع و درگیری دسته‌جمعی	*	*	*	*
۱۹	ازدواج سفید و هم‌خانگی	*	*	*	
۲۰	مصرف مشروبات الکلی	*	*	*	*
۲۱	بی‌اعتمادی و بی‌تفاوتی اجتماعی	*			

جدول ۳. معیارهای فرهنگی و اجتماعی در عملکرد مدیریت شهری

مشارکت اجتماعی	همبستگی اجتماعی
۱- فراهم کردن بستر مناسب برای مشارکت شهروندان در اداره امور	۱- شفافیت مالی قراردادهای مدیریت شهری با هدف پیشگیری از فساد
۲- فعالیت شهروندان در شورایی‌های محلات	۲- شفاف‌سازی تعرفه‌ها و پیشگیری از فساد اداری و تلاش برای عدالت
۳- تعامل مدیران شهری با مردم و به‌ویژه رابطه مطلوب	۳- حکمرانی خوب در شهرداری و مدیریت شهری
۴- ایجاد انجمن‌ها و خیریه‌های محلی و چهره‌های شاخص	۴- رعایت عدالت و مساوات در ارائه خدمات به شهروندان
انسجام اجتماعی	پذیرش اجتماعی
۱- شبکه‌سازی و تقویت حمایت‌های اجتماعی در بین اقشار مختلف جامعه با ۱- احترام به حقوق اقلیت‌ها	هدف پیش‌بینی‌پذیری رویدادهای شهری
۲- آزادی‌های فردی	۲- مشارکت افراد بهبودیافته از آسیب‌های اجتماعی در اداره امور شهری
۳- تقویت هویت ملی	۳- ارائه خدمات مطلوب شهروندی در فرهنگسراها و خانه‌های سلامت
شکوفایی اجتماعی	خدمات اجتماعی
۱- ترویج شخصیت جامعه‌پسند و جامعه‌یار از طریق برگزاری آیین‌واره‌های تجلیل از این افراد	۱- رعایت حقوق کودکان
۲- هدفمند بودن زندگی	۲- کودک‌آزایی - خشونت خانگی
۳- رشد شخصی	۳- گردآوری اطلاعات اجتماعی شهروندان
۴- تسلط بر محیط	۴- رعایت حقوق سالمندان
۵- امید به زندگی و پیش‌بینی‌پذیری رویدادهای شهری	۵- رعایت حقوق معلولان
سلامت روان	شادی اجتماعی
۱- برگزاری کارگاه‌های آموزشی	۱- برگزاری جشن‌های مناسبتی در پارک‌ها و فضاهای شهری
۲- حضور روانشناس در مراکز اقامتی و بازپروری	۲- استفاده از رنگ‌ها و تصاویر و نقاشی‌های نشاط‌آور
۳- حضور مداوم متخصصان روانشناسی در کلینیک‌های شهرداری	۳- ایجاد باغ‌های عرضه گل و گیاه آپارتمانی
۴- بررسی سلامت روان اقشار آسیب‌پذیر	۴- احداث باغ‌های پرندگان، وحش و آکواریوم
۵- تهیه پیوست سلامت روان	۵- فراهم آوردن امکانات برای گذراندن اوقات فراغت شهری
سلامت جسمی	عدالت شهری
۱- ارائه خدمات رایگان بهداشت عمومی	۱- شفاف‌سازی خدمات سازمانی
۲- بیمه سلامت و نظارت بر رعایت استانداردهای غذایی	۲- سیاست‌های عادلانه در ارائه خدمات اداری
۳- بازسازی و ارتقای امکانات ورزشی -	۳- رعایت عدالت در ارائه خدمات شهری و رعایت حقوق شهروندی
۴- ایجاد باشگاه و استخر	۴- نابرابری درآمدی بین فقرا و ثروتمندان
۵- برگزاری کارگاه‌های آموزشی مادر-کودک و تنظیم خانواده	۵- اجرای عدالت در فراهم ساختن امکانات شهری و رفاهی
آموزش	فرهنگ شهروندی
۱- آموزش شهروندان در ارتباط با حقوق و رفتارهای شهروندی	۱- احداث فرهنگسراها
۲- آموزش‌های شهروندی برای صرفه‌جویی در مصرف انرژی	۲- نمایش فیلم در پارک‌ها و فضاهای عمومی
۳- توجه ویژه به آموزش افراد آسیب‌پذیر و حاشیه‌نشین	۳- احداث پارک‌های کتاب - برگزاری نمایشگاه‌های عرضه محصولات فرهنگی
۴- آموزش مهارت‌های زندگی و شهروندی به کودکان و نوجوانان	۴- تأسیس پردیس‌های سینمایی و ایجاد موزه‌ها و نگارخانه‌ها

۴-۱. رویکردها و ملاحظات در برنامه‌ریزی شهرهای فرهنگ‌مدار

با توجه به آنچه گفته شد، در جدول ۳ به منظور نیل به اهداف ارتقای فرهنگی شهر و کاهش آسیب‌های اجتماعی و بهبود زندگی شهری اصول کلی و راهبردهای زیر را می‌توان در نظر گرفت:

- مدیریت تنوع فرهنگی. بی‌شک تنوع فرهنگی یکی از مسائل بسیار مهم عصر ما است. احترام به تنوع فرهنگی به طور روزافزون هم در ساختار مدیریت شهری و هم در نهادهای دولتی که امروزه مد نظر قرار می‌گیرد. چندفرهنگ‌گرایی الگویی است که طی آن سایر اقلیت‌های فرهنگی می‌توانند خود را به معرض دید بگذارند و در تصمیم‌سازی‌ها مشارکت فعالانه داشته باشند. این الگو در مقابل «تک‌فرهنگ‌گرایی» قرار دارد که مبتنی بر فرهنگ برتر و عالی‌تر و یکسان‌سازی عقاید فرهنگی است.

- به کارگیری کالاهای فرهنگی در شهر متناسب با ارزش‌های شهروندی و اصول پایه و پرهیز از مدگرایی و القاعات شبه‌فرهنگی داخلی و خارجی
- توجه به مؤلفه‌ها و عوامل اجتماعی تأثیرگذار در سبک زندگی، رفتار و فرهنگ شهروندی از الزامات توسعه انسانی در محیط‌های شهری است و مواردی همچون اعتماد اجتماعی، رفاه، امنیت و مشارکت اجتماعی باید در راهبردها و برنامه‌ریزی‌های مدیریت شهر به عنوان اصل مد نظر باشد و شهر با رویکرد انسان‌محوری حتی در طراحی‌ها و معماری و شهرسازی نیازمند توجه جدی است و تأمین سرانه‌های فرهنگی اجتماعی (تفریحی، ورزشی، هنری، آموزشی و...) از شاخصه‌ها و زیرساخت‌های توسعه فرهنگی متأثر از مدیریت شهری است که باید در تدوین سیاست‌ها و مأموریت‌ها در نظام بودجه‌ریزی با سهم مناسب دیده شوند.
- کارآفرینی فرهنگی و هنری و توسعه مناطق و راسته‌های کسب‌وکار فرهنگی با رویکرد تعمیق فرهنگ و هنر و توسعه منابع درآمدی اقتصاد شهری در حوزه‌های مختلف فرهنگی هنری (میراث فرهنگی، صنایع دستی، آثار تاریخی، سنن و فرهنگ محلات اصیل شهر و...)
- ظرفیت‌سازی در تبلیغات و رسانه‌های شهری: تغییر رفتار و فرهنگ مستلزم اقدامات ترویجی و آگاهی‌رسانی است و از سوی دیگر، تجاری شدن فرهنگ و کالاهای فرهنگی نیازمند تبلیغ و شناساندن است که این امر در توسعه فرهنگی شهروندی و شهر لازم و نیازمند رصد و پایش مستمر است.
- همگرایی فرهنگی منطقه‌ای و محله‌ای و برجسته‌سازی شاخص‌های و ویژگی‌های مشترک فرهنگی لازم است و باید توجه کرد با احترام به تفاوت‌های فرهنگی و اجتماعی برنامه‌ریزی فرهنگی انجام شود.
- استفاده از ظرفیت‌های گروه‌های اجتماعی، تجارب کارآفرینان، مسئولیت‌های اجتماعی شرکت‌های بزرگ و صنایع شهری و ارتقای توانمندی مدیران سازمان‌های دولتی، نهادهای شهری و غیردولتی در جلب مشارک گروه‌ها برای تصمیم‌سازی و برنامه‌ریزی طرح‌های اجرایی به‌ویژه در مقیاس محلی و منطقه‌ای باعث می‌شود ضمن کاهش و مدیریت هزینه اعتماد اجتماعی افزایش یافته و فرهنگ تعاون و همکاری در سطوح مختلف و حس تعلق به شهر توسعه یابد.

۵. نتیجه‌گیری

در جمع‌بندی کلی در ترسیم ارتباط مدیریت شهری و فرهنگ شهری یا شهرنشینی یافته‌ها نشان می‌دهد چالش‌های فرهنگی پیش روی شهرنشینی از دو منظر کلی بر هم اثرگذار هستند: ابتدا نوع رویکرد و فرهنگ سازمانی مدیریت شهری که در دروه‌های مختلف تغییرات مدیریتی و یا ارکان سیاست‌گذاری که با تغییرات معناداری در جهت‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها ارائه می‌دهند و کارکردهای خدمات شهری و عمرانی و مسائل زیست‌محیطی که بر سبک و کیفیت زندگی و رفتار شهروندی اثرگذار است و از آنجا که زندگی کنونی شهری نیاز به قوانین و ارتباطات خاصی دارد و هرگونه قصور، کوتاهی و نادیده گرفتن قوانین، موجب بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و ... می‌شود، حقوق و تکالیف شهروندی رفتار و فرهنگ شهرنشینی را پی‌ریزی می‌کند و ضرورت تقویت اساس قوانین شهروندی و فرهنگ شهرنشینی در کاهش ناهنجاری‌ها و نامالایمات اجتماعی اثربخش خواهد بود. از سوی دیگر، عدم تناسب طرح‌ها یا سیاست‌ها با فرهنگ و شیوه زندگی مردم، باعث ناکارآمدی و غیرقابل استفاده ماندن طرح و برنامه‌های تدوینی و اجرا شده می‌شود. و عوامل متعددی همچون تغییرات سیاسی، جهت‌گیری‌های بین‌المللی، طبقه اجتماعی، هویت اجتماعی، باورهای فرهنگی، توسعه شهری و... نوع نیازها و الگوهای زندگی را با تغییراتی مواجه می‌سازند. لازم است مدیریت شهری برای برنامه‌ریزی فرهنگی اجتماعی همچنین رصد و پایش آن ضمن تقسیم برنامه‌ها و تعیین اقدامات مشترک همسو و تعیین مرزهای وظایف در این حوزه از ابزارها، شاخص‌ها و سنجه‌های لازم استفاده کند. در غیر این صورت، اثربخشی برنامه‌ها ضعیف خواهد بود.

منابع

1. Mirsepassi, A., Democracy in modern Iran: Islam, culture, and political change. 2011: NYU Press.
2. Heidari Zahiri, N., H. Amirnejad, and S.A. Hosseini Yekani, The economic contribution of forest resources use to rural livelihoods (Case study: Hezar Jarib area of Behshahr City). Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research, 2015. 46(2): p. 207-215.
3. Zahedi, R., et al., Technical, economic and environmental assessment of carbon capture from thermal power plants and convert it into value added concrete material. Emergent Materials, 2024: p. 1-12.
4. Althaus, C., et al., The Australian policy handbook: A practical guide to the policymaking process. 2022: Routledge.
5. Matarasso, F. and C. Landry, Balancing act: twenty-one strategic dilemmas in cultural policy. Vol. 4. 1999: Council of Europe.
6. Bianchini, F., Culture, conflict and cities: issues and prospects for the 1990s. Cultural policy and urban regeneration: The West European experience, 1993: p. 199-213.
7. Shahee, A., et al., Reducing the energy consumption of buildings by implementing insulation scenarios and using renewable energies. Energy Informatics, 2024. 7(1): p. 18.
8. Fardnia, K., H. Yousefi, and M. Abdoos, A bibliometric analysis of carbon and water footprints in renewable energy: The post-COVID-19 landscape. Green Technologies and Sustainability, 2024: p. 100162.
9. Hammett, D., C. Twyman, and M. Graham, Research and fieldwork in development. 2014: Routledge.
10. Bougouffa, I. and A.S. Permana, A study on the linkages between residential satisfaction and the overall quality of life in Bandar Tun Razak Area of Kuala Lumpur City, Malaysia. Applied Research in Quality of Life, 2018. 13(4): p. 991-1013.
11. Aboutorabi, R.S.S., H. Yousefi, and M. Abdoos, A comparative analysis of the carbon footprint in green building materials: a case study of Norway. Environmental Science and Pollution Research, 2024: p. 1-22.
12. Abdoos, M., et al., Evaluating zero-energy strategies in mixed-use buildings: a case study. Future Energy, 2025: p. 8-18.
13. CHANGE, C., According to the United Nations (World Urbanization Prospects Revised, WUP, 2014), the global urban population in 2014 was close to 3.9 billion, approximately 54% of the total, and it estimates to grow to 6.6 billion by 2050, 66% of the global population. On the other hand, the rural population is expected to remain 3.4 billion up to 2020, and it estimates it will decrease to approximately 3.2 billion by 2050. Almost 90% of the world's rural population lived in Asia and, 2014. 10.
14. Abdous, M., et al., Design and analysis of zero-energy and carbon buildings with renewable energy supply and recycled materials. Energy and Buildings, 2024. 324: p. 114922.